

**ORDU ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ /
THE JOURNAL OF ORDU UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY**

Sayı: 2

MART - 2024

Hz. Peygamber'in Müslüman Olmayanlarla Yardımlaşma ve Dayanışması

The Prophet's Assistance and Solidarity with Non-Muslims

Feridun TEKİN

Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü
Asst. Prof. Dr., Ordu University Ordu University, Faculty of Theology, Department of History of
Islam and Art

Ordu / Türkiye - **ROR ID:** 04r0hn449

fetekinli08@hotmail.com

ORCID ID: 0000 0002 5435 1792

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 5 Ocak / 5 January 2024

Kabul Tarihi / Accepted: 12 Mart / 12 March 2024

Yayın Tarihi / Published: 30 Mart / 30 March 2024

DOI: 10.5281/zenodo.10889505

Atf / Citation: Tekin, Feridun. "Hz. Peygamber'in Müslüman Olmayanlarla Yardımlaşma ve Dayanışması". *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (Mart/ 2024), 11-30. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10889505>

İntihal/Plagiarism: Bu makalede intihal taraması yapılmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been scanned for plagiarism and it has been confirmed that it does not contain plagiarism.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. **Feridun TEKİN**

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: oduifd@odu.edu.tr

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

H. Peygamber'in Müslüman Olmayanlarla Yardımlaşma ve Dayanışması

Öz

H. Peygamber gayrimüslim bir çevrede doğmuş ve yine aynı çevrede yetişmiştir. Toplumsal hayatın gereği olarak farklı bireylerle aynı toplumu paylaşmıştır. O, hem İslâm öncesi dönemde hem de İslâm döneminde Müslüman olmayanlarla farklı vesilelerle irtibat halinde olmuştur. Resûlullah (s) nübüvveti boyunca farklı din ve inanca mensup insanlarla birlikte yaşamıştır. H. Peygamber, insanların zihinlerinde yerleşik olan din yerine İslâm'ı anlatırken, dönemin şartları da göz önüne alındığında oldukça meşakkatli bir süreç yaşamıştır. O, risâlet görevini icra ederken gayrimüslimlerle bazen bireysel bazen de toplumsal manada münasebet kurmuştur. Sosyal hayatın bir gereği olarak zaman zaman bu insanlarla yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olmuştur. Bu maksatla başta amcası Ebû Talib olmak üzere bu kesim ile etkileşim halinde olmuştur. H. Peygamber'in bu yaklaşımı insan olma erdeminin, bütün değerler üzerinde olduğunu göstermesi açısından önemli bir örneklik oluşturmuştur. Resûlullah (s) müslüman bireylerle olduğu gibi gayrimüslimlerle de farklı vesilelerle bir araya gelmiş, değişik toplumsal meselelere çözüm yolları aramıştır. İnsanların farklı dini anlayış ve görüşlere sahip olması aynı toplumu paylaşmalarına engel olmamıştır. H. Peygamber'in yaşantısına bakıldığında insanların değişik görüş, inanç ve düşüncelere sahip olması bir arada yaşamaya engel bir durum oluşturmamıştır. Çalışmamızda H. Peygamber'in örnekliğinden hareketle müslüman olmayanlarla bir arada yaşama tecrübesine kısmen değindik. Ayrıca aynı toplumda birlikte yaşamının bir gereği olarak insanların birbirlerine olan ihtiyaçları ve problemlerine çözüm bulma adına aralarında gerçekleşen yardımlaşma ve dayanışma örneklerini ele aldık. Makalemizde çoğunlukla klasik İslâm tarihi kaynaklarından istifade etmekle birlikte çağdaş bazı çalışmalardan da yararlandık.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, H. Peygamber, Yardımlaşma, Dayanışma, Müslüman, Gayrimüslim.

The Prophet's Assistance and Solidarity with Non-Muslims

Abstract

The Prophet was born in a non-muslim environment and grew up in the same environment. As a requirement of social life, he shared the same society with different individuals. He was in contact with non-muslims on different occasions both before and during the Islamic period. Throughout his prophethood, the Prophet Muhammad (pbuh) lived with people of different religions and beliefs. Considering the conditions of the period, the Prophet went through a very difficult process while explaining Islam instead of the religion that was stuck in people's minds. While performing his prophetic duty, he established relationships with non-muslims, sometimes individually and sometimes socially. As a requirement of social life, he had sometimes been in assistance and solidarity with these people. For this purpose, he interacted with this group, especially his uncle Abu Talib. This approach of the Prophet has set an important example in terms of showing that the virtue of being human is above all values. The Messenger of Allah (s) came together with non-muslims, as well as with muslim individuals, on different occasions and sought solutions for various social problems. The fact that people have different religious understandings and views has not prevented them from sharing the same society. When we look at the life of the Prophet, people having different views, beliefs and thoughts did not constitute an obstacle to living together. In our study, we partially touched on the experience of living together with non-muslims, based on the example of the Prophet. We also discussed the examples of assistance and solidarity between people in order to find solutions to their needs and problems with each other, as a requirement of living together in the same society. In our article, we mostly benefited from classical Islamic history sources, but also some contemporary studies.

Keywords: History of Islam, The Prophet, Assistance, Solidarity, Muslim, Non-Muslim.

Giriş

İnsan sosyal bir varlıktır. Bu nedenle farklı insanlarla bir arada yaşaması nerdeyse zorunludur. İnsanların dini, kökeni, geçmişi, meşrebi, ırkı, rengi farklı olsa da insanların birbirine muhtaçtırlar. Çünkü insanların sahip olduğu karakter, kabiliyet, yetenek aynı değildir. Fertler değişik özelliklerle birbirlerini tamamlamaktadırlar. İnsanların birbirlerine olan ihtiyacı farklılıklara rağmen bir arada yaşamayı zorunlu kılmaktadır. Bireysel ve toplumsal farklılık doğal olduğu hâlde ortak bir yerde yaşamak bazen değişik sorunları beraberinde getirmektedir. Sahip olunan geleneksel yapı farklılıklara tahammül ve kabul etme yerine toplumsal hoşnutsuzluğa neden olabilmektedir. Aynı cemiyeti paylaşan insanların bir arada yaşamlarını sağlayan en önemli unsurlardan bir sahip olunan ortak değerlerdir.

Değerler farklı olunca bir arada yaşama tecrübesi de zorlaşmaktadır. Hz. Peygamber İslâm'ı tebliğ etmeden önce pagan bir toplumda yaşamıştır. Nübüvvet öncesi dönemde sorun teşkil etmeyen durumlar peygamberlik sonrası dönemde değişmiştir. Resûlullah (s) görevi gereği farklı zihniyete sahip insanlarla bir arada olmuş ve onlarla bir arada yaşamıştır. O insanların inancı, ırkı, rengi, kökeni, cinsiyeti ve sosyal statülerine bakmadan herkesle münasebet kurmuştur. Hz. Peygamber hayatı boyunca toplumun her kesimi ile irtibat halinde olmuştur. Resûlullah (s) bireyleri sınıflandırmamış, toplumda var olan ayrımcılığa da itibar etmeyerek insanlara hak ettikleri değeri vermiştir. Zaman zaman farklı bireysel ve toplumsal sorunlar ortaya çıktığında ve İslâm'ın ve toplumun yararına olacak kararlar alması gerektiğinde inancı farklı olan insanlarla da görüşmüş ve kamu yararına olacak bazı kararlar vermiştir. Onun bu yaklaşımı, aynı cemiyette yaşayanların sahip olduğu bazı menfi özellikler sebebiyle insanların birbiri ile kesin çizgiler ile ayrılmaması gerektiği gerçeğini gözler önüne sermiştir.

Hz. Peygamber özellikle nübüvvet sonrası dönemde, insanın insana muhtaç olacağını veya istisnai durumlar hariç kişilerin birbirlerinden yardım ve destek alabileceklerini; hayatın sürekliliği açısından kul olma dışında diğer arızı durumların önemsiz olduğunu göstermiştir. Resûlullah (s), İslâm'ı ve Müslümanları ilgilendiren problemleri bazı alanlarda maslahat gereği Müslüman olmayan kimselerle de insani ilişkiler bağlamında karşılıklı görüşmeler yaparak sorunların giderilmesi adına önemli çabalar ortaya koymuştur.

Resûlullah (s) sadece Müslümanları ilgilendiren konularda gayrimüslimlerle münasebet kurmamış aynı zamanda müşrikleri ilgilendiren meselelerde de geçmişte yaşananları bahane etmeden, onların sıkıntılarını giderme adına adımlar atmıştır. O, insani yardım söz konusu olduğunda hassas davranır; husumet, düşmanlık, kin, nefret ve ayrımcılık içerisinde olmaksızın mağduriyetlerin giderilmesi yönünde gerekenlerin yapılması için çabalar ortaya koyardı.

Gerek İslâm öncesi gerekse İslâm sonrası dönemde asabiyet ve kan bağı akrabalık ilişkilerinde önemli olmuştur. Araplar arasında var olan yazılı olmayan asabiyet anlayışı onları bir arada tutan, yaşatan nedenlerdendir. Onların bir arada yaşamalarını sağlayan bir diğer husus ise kan bağıdır.

Çalışmamızda asabiyet ve kan bağından ziyade diğer hususlara dikkat çekerek bir arada yaşama tecrübesini ele almaya çalışacağız. Bu makalede Hz. Peygamber'in farklı din mensuplarıyla olan münasebetlerini o dönemin toplumsal yapısı içerisinde yer alan müşrik, Yahudi ve Hristiyanlarla yardımlaşma faaliyetlerini inceleyeceğiz. Resûlullah (s) insanlarla koşulsuz ilgilenmeye çalışmış hem kendisi hem de çevresinde yer alan farklı din mensuplarıyla zaman zaman ön şart olmadan iletişim kurmuştur. O, böylece İslâm dininin insana ve insanlığa nasıl baktığını ortaya koymuştur. Onun zorunlu bir arada yaşama tecrübesine örneklik teşkil etmesi bakımından Müslüman olmayanlarla yardımlaşma ve dayanışma içerisinde bulunduğunu gösteren örnek uygulamalarını en yakınlarından başlayarak ele almaya çalışacağız. Makalemizde Resûlullah'ın (s) ortaya koymuş olduğu örneklerden hareketle insanların zaruri hallerde farklı inanç ve dine mensup insanlarla ortak hareket edebildiğine işaret ederek yardımlaşma ve dayanışmanın insanlar için ne kadar gerekli bir mesele olduğuna işaret edeceğiz.

1. Müşriklerle Yardımlaşma

1.1. Ebû Talib

Resûlullah'ın (s) amcası Ebû Tâlib ile olan münasebeti değişik din ve görüşe mensup insanların beraber aynı toplumda yaşayabileceklerini göstermesi açısından önemlidir. Onu çocukluğundan beri yakinen tanıyan amcası Ebû Talib Hz. peygamber'in hayatında kıymete değer bir konumdadır. Hz. Peygamber daha doğmadan babasını, altı yaşına geldiğinde ise annesini kaybetmiş, sekiz yaşına kadar dedesi Abdülmüttalib'in yanında yaşamış onun ölümüyle de amcası

Ebû Talib'in yanında kalmıştı.¹ Hz. Peygamber amcası Ebû Talib'in yanında evleninceye kadar kalmış, evlendikten sonra ise amcasının yanından ayrılarak eşi Hz. Hatice ile yaşamaya başlamıştır. Resûlullah (s) risâlet öncesinde özellikle çocukluk yaşından sonra evlilik hayatına kadar amcası ile birlikte yaşamıştır. Bu hususu zikretmemizin nedeni nübüvvet sonrası dönemde kaynakların bildirdiğine göre amcasının İslâm'a girmemiş olmasına rağmen Hz. Peygamber'in amcası ile irtibatının devam etmesidir.

Ebû Talib, Hz. Peygamber'e gösterilen menfi tavırlara karşı onu koruyup kollamıştır. Hz. Peygamber müşriklerin kendisine yönelik eziyet, baskı ve şiddetine karşı amcasından da destek alarak tebliğ görevini eksiksiz yerine getirmiştir. Zira Ebû Talib, çocukluğundan itibaren yeğeni Hz. Muhammed'in (s) bakım ve sorumluluğunu üstlenmişti. Kendisi her ne kadar İslâm'la müşerref olmasa da yeğenini her türlü tehdit ve tehlikeye karşı koruyup, gözetmiş ve kollamıştır. İslâm dinine açık davetin başlamasından sonra müşrikler tarafından artan baskı ve şiddete karşı Hz. Peygamber'e en büyük destekçi, amcası Ebû Talib olmuştur

Hz. Peygamber nübüvvetin ilk yıllarında İslâm dinini gizlice tebliğ etmiştir. Bu süre zarfında öncelikle kendi yakın çevresine ve dostlarına davette bulunarak risâlet görevini yerine getirmiştir. Resûlullah'ın (s) gizli davet süreci yaklaşık üç yıl kadar devam ettikten sonra tebliğin ikinci safhası olan açık davet dönemi başladı.²

Nübüvvetin ilk yıllarından itibaren Ebû Talib ölünceye kadar yeğenine yardımcı olmaya çalışmıştır. Resûlullah (s) Mekkelileri açıkça İslâm dinine davet ettiği ve putlara tapmaktan vazgeçirmek için mücadele ettiği dönemde ona muhalefet eden ve yeğenini kendilerine vermesini isteyen müşriklere karşı gelmiş, Resûlullah'ı (s) kesinlikle onlara teslim etmeyeceğini ifade etmişti. Hatta Hz. Peygamber ve Müslümanları hapsedtiklerinde (boykot uyguladıklarında) amcası Müslüman olmadığı halde Muttalib ve Hâşimoğullarını yardıma çağırılmış, yeğenini yalnız bırakmayıp Resûlullah (s) ve inananlarla birlikte yaklaşık üç yıl boyunca beraber olmuştur.³

Ebû Talib, Hz. Peygamber tarafından Müslüman olması için yapılan telkin ve uyarılara rağmen İslâm'a girmemiş olsa da her daim onun destek ve yardımını yakınında hissetmiştir. Müşrikler farklı zamanlarda olmak üzere⁴ Ebû Talib'e gelerek Hz. Peygamber'e engel olması yönünde ikaz ve uyarılarda bulundular. Müşriklerin birinci gelişlerinde Ebû Talib onları kırmadan ve gücendirmeden karşılık vermişti. İkinci gelişlerinde Resûlullah (s) için tehditkâr ve kırıcı ifadeler kullanıp yeğenini vazgeçirmesini istemişlerdi. Ebû Talib müşriklerden gelen talep karşısında yeğenini çağırılmış, onunla konuşmuş ve himaye hususunda zor durumda kaldığını Hz. Peygamber'e iletti.⁵ Hz. Peygamber amcasının kendisiyle konuşmasından sonra ona şu cevabı vermiştir:

"Ey amca! Vallahi, bu işi bırakmam için güneşi sağ, ayı sol elime koysalar, Allah onu (İslâm Dinini) üstün kılıncaya veya ben bu yolda ölünceye kadar bırakmam" dedi ve ağladı. Sonra kalkıp, gitmek üzereyken Ebû Talib, ona "Kardeşimin oğlu!" diye seslendi

¹ Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ v.dğr. (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts), 1/189; Ebû Abdullah Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata (Beyrut: Dârü'l- Kutubi'l-İlmiyye, 1990), 1/93.

² Hüseyin b. Muhammed b. Hasan Diyarbekrî, *Tarihü'l-hamis fî ahvâli enfesi nefis* (Beyrut: Müessesetu Şa'ban, ts), 1/287; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tarihü'r-rusûl ve'l-mülük*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim (Mısır: Dârü'l-Mearif, 1968), 2/392.

³ Ethem Ruhi Fırlalı, "Ebû Tâlib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/37.

⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/157; Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dârü'l Fikr, 1997), 2/230-232.

⁵ Ebû Talib, Allah Resûlü'nü (s) çağırıp kendisine: "Bak ey kardeşimin oğlu! Kavmin yanına geldi, bana şöyle şöyle dediler. Sen bu işi bırak! Beni ve kendini koru! Altından kalkamayacağım bir şeyi bana yükleme!" demişti. İbn Hişâm, *Sîre*, 1/284.

ve: 'Ey kardeşimin oğlu! Git istediğini söyle. Allah'a and olsun ki seni asla onlara teslim etmem!' dedi.⁶

Kureyşlilerin ikinci çabaları da sonuçsuz kalınca üçüncü kez farklı bir teklifle Ebû Talib'e geldiler ve ona Hz. Peygamber'i öldürmek için kendilerine vermeleri karşılığında içlerinden birinin çocuğunu (Velid b. el-Muğîre'nin oğlu Umâre'yi) Ebû Talib'e vermeyi önererek:

"Sana güzel, nesep sahibi ve yakışıklı bir genç getirdik; onu sana veriyoruz. Onun yardımı ve mirası senin olacak, ancak sen de kardeşinin oğlunu bize vereceksin; onu öldüreceğiz. Hiç şüphesiz bu iş topluluğumuzu daha çok bir arada tutacak ve sonuç itibarıyla de daha iyi olacak"

Şeklinde teklifte bulundular.⁷ Kureyş'ten gelen bu teklif de Ebû Talib tarafından reddedilmiştir.⁸

Ebû Talib, çocukluğundan itibaren himaye ettiği yeğeni için yapılan baskılara direnmiş, onu her türlü tehdit ve tehlikeden korumaya çalışmıştır. Ebû Talib'in Hz. Peygamber'e yardımcı olduğunu belirten farklı bir rivayet ise şu şekildedir:

Hz. Peygamber'in Kureyş'in eşrafını İslâm'a davet edip onlardan tevhidî benimsemelerini istemeleri üzerine müşrikler atalarından kendilerine tevarüs eden dini terk etmeyeceklerini belirttiler. Resûlullah'ı (s) İslâm'dan döndürme çabaları da bütünüyle sonuçsuz kalınca ona suikast tertibinde bulunmayı düşündüler. Bu haberi alan Ebû Talib, Benî Hâşim ve Benî Muttalib kabilelerine mensup bir grup genci toplamış ve yeğenini muhtemel suikasta karşı korumuştur.⁹

Habeşistan'a hicret eden Müslümanların iyi karşılanıp himaye edilmeleri ve Hz. Hamza ile Hz. Ömer'in Müslüman olmaları ve İslâm'ı kabul edenlerin çoğalmaları Kureyşlileri oldukça rahatsız etti. Bu gelişmeler onları farklı tedbir ve çareler aramaya sevk etti.¹⁰ Çözüm olarak ise düşman gördükleri Hz. Peygamber ile birlikte bütün Müslümanları bir mahalleye hapsederek bir ambargo ve boykot uygulama kararı aldılar ve bu kararı yazıya dökerek Kâbe duvarına astılar.¹¹

Kâbe duvarına asılan boykot metnindeki maddeler şu şekilde idi:

1. Öldürmek için¹² Resûlullah (s) kendilerine teslim edilinceye kadar, barışı kabullenmemek,¹³
2. Kendilerine acınmamak,¹⁴
3. Onlara kız vermemek, onlardan kız almamak,¹⁵
4. Onlara bir şey satmamak,¹⁶
5. Onlardan bir şey satın almamak,¹⁷
6. Onlarla bir arada oturmamak, görüşmemek ve konuşmamak,¹⁸

⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, 1/284-285; Belâzürî, *Ensâb*, 2/229-230.

⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/157.

⁸ Mustafa Fayda, "Velid b. Muğîre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/33-34.

⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/157-158; Belâzürî, *Ensâb*, 2/230.

¹⁰ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/375.

¹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/163; İbn Hişâm, *Sîre*, 2/376; Belâzürî, *Ensâb*, 2/234.

¹² Ebû'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (Cize: Dârü'l-Hicr, 1997), 4/236; Diyarbekrî, *Tarih*, 1/297.

¹³ İbn Kesîr, *Bidâye*, 4/236-237; Diyarbekrî, *Tarih*, 1/297.

¹⁴ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/375-376; İbn Kesîr, *Bidâye*, 4/237.

¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/163; İbn Kesîr, *Bidâye*, 4/237.

¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/163; İbn Kesîr, *Bidâye*, 4/237; Diyarbekrî, *Tarih*, 1/297.

¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/163; İbn Kesîr, 4/237.

¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/163; İbn Kesîr, *Bidâye*, 4/237.

7. Onların evlerine girmemek¹⁹ üzere aralarında anlaştilar.²⁰

Müşriklerin Hz. Muhammed'i ve Müslümanları yok etme çabalarına karşı Ebû Talib, Resûlullah'ı (s) yalnız bırakmayıp onun yanında yer almış, yeğenini yalnız bırakmamıştır. Müşrikler daha önce de Ebû Talib'e başvurmuşlar fakat istedikleri neticeyi elde edememişlerdi.²¹ Amcasının her şeye rağmen yeğeni Resûlullah'ı (s) himaye etmesi ve onun yanında yer alması bireysel bir destek olmamış, Haşim ve Muttaliboğulları da Hz. Peygamber'in yanında yer almışlardı. Müslümanlar kendilerine destek olanlarla birlikte Ebû Talib Mahallesi'nde (Şi'bi Ebî Talib) yaşamaya başladılar.²² Ebû Leheb²³ hariç diğer aile üyeleri Hz. Peygamber'in yanında yer almıştır. Yaklaşık üç yıl devam eden boykot süresince burada yaşayanlar her türlü temel ve ihtiyaçtan mahrum bırakıldılar.²⁴

Müslümanlar her ne kadar zor koşullar içerisinde üç yıl yaşasalar da Müslüman olmayan akrabalarından insaf sahibi bazı kimselerin yardımı boykot süresince gizli de olsa devam etmiştir. Hişâm b. Amr el-Amirî, Hâkim b. Hizâm, Ebû'l-Bahteri Âs b. Hişâm ile Züheyr b. Ebî Umeyye el-Mahzumî gibi Müslüman olmayan ancak insaf sahibi bazı kimseler ambargoyu delip Resûlullah'ın (s) yanında yer alanlara destek olmuşlardı.²⁵ Ebû Leheb hariç Resûlullah'ın (s) diğer akrabaları erdemli bir şekilde hareket ederek bir arada yaşamının gereği olarak, başta Hz. Peygamber olmak üzere Kureyş'in baskılarına boyun eğmeden tüm Müslümanlara destek olmuşlardır. Resûlullah'ın (s) akrabalarının desteği, asabiyetle veya kan bağı ile alakalı olsa da netice itibarıyla Hz. Peygamber'in yanında yer alınmış, ortak hareket edilmiştir.

Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı gösterilen yaklaşım insani değerlerin ve erdemin önemli olduğunu göstermiş, mazlum ve mağdurlara karşı amasız, fakatsız iyilik yapılabileceğini ortaya koymuştur. Hz. Peygamber özellikle risâletin birinci dönemi olan Mekke devrine amcası vefat edinceye kadar geçen süre boyunca müşrikler tarafından kendisine karşı girilen baskı, şiddet ve zulme karşı amcasının ve yakınlarının desteğini yakinen görmüş ve hissetmiştir.

1.2. Mut'im b. Adî

Risâletin onuncu yılında (10/620) Hz. Peygamber'in en büyük iki destekçisi Ebû Talib ve eşi Hz. Hatice kısa süre arayla vefat ettiler. Onların ölümü Resûlullah'ı (s) ve Müslümanları çok üzdü. Bu nedenle bu seneye *hüzün yılı* (senetü'l-hüzn veya âmü'l-hüzn) adı verildi. Kureyşliler Hz. Peygamber'in hâmilîğini yapan amcasının vefatını fırsat bilerek ona ve Müslümanlara karşı daha sert bir tutum sergilediler.²⁶

Hz. Peygamber, Kureyş'in katı tutumu karşısında tebliğ için yeni bir arayış içerisine girdi. Bunun için de Mekke dışında Sakif kabilesinin ikamet ettiği Tâif'e yanına Zeyd b. Hârise'yi de alarak gitmeye karar verdi. Muhtemeldir ki Resûlullah'ın (s) buraya gitmesinde en büyük etki bu şehirde hüküm süren Benî Abdîyalîl ailesinin annesinin amcalarının yoluyla kendisine olan akrabalık ilişkileri, amcası Abbas b. Abdülmüttalib'in Taif halkı ile ticari münasebeti ve Tâif'in Mekke'ye olan yakınlığıdır.²⁷

Hz. Peygamber Tâif'e geldiğinde buranın ileri gelenlerinden olan Abdîyalîl b. Amr b. Umeyr, Mes'ud b. Amr b. Umeyr ve Habib b. Amr b. Umeyr'le görüştü. Fakat Resûlullah'ın (s) tebliğde bulunduğu bu kimseler onun davetini kabul etmedikleri gibi kendisine sert bir şekilde

¹⁹ İbn Kesîr, *Bidâye*, 4/237.

²⁰ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/237.

²¹ İbn Hişâm, *Sîre*, 1/285,286; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/159; Belâzürî, *Ensab*, 1/265; Ebû'l-Hasen İzzeddin Ali b. Muhammed İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-tarih*, thk. Ebi'l-Fida Abdullah el-Kadî (Beyrut: Dârü'l-Kutubil İlmîyye), 1987), 1/604.

²² İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/163; Belâzürî, *Ensab*, 1/266; Diyarbekrî, *Tarih*, 1/297.

²³ İbn Hişâm, *Sîre*, 1/287; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/163; Belâzürî, *Ensab*, 1/266.

²⁴ Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed'in Hayatı* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2018), 334.

²⁵ İbn Hişâm, *Sîre*, 1/379; İbn Kesîr, *Bidâye*, 4/236-237.

²⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/57; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/164.

²⁷ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1980), 1/125.

karşılık verdiler. Hz. Peygamber onların yakışsız ve çirkin tavrını görünce daveti gizli tutmalarını rica etti ancak mezkûr şahıslar bunu da kabul etmeyerek Hz. Peygamber'e yönelik uygunsuz davranışlar sergilediler. Bu şahıslar halkı kışkırtarak Resûlullah (s) ve yanındaki Zeyd b. Hârîse'ye hakaret edip taşlattılar. Zeyd b. Hârîse, Hz. Peygamber'i korumaya çalışmış ancak atılan taşlar ile hem Resûlullah (s) hem de kendisi yaralanmıştır.²⁸

Sakîf halkını İslâm'a davet etmek için yola çıkan Hz. Peygamber beklemediği bir durumla karşılaşmış, ummadığı davranışlara maruz kalmış, aradığı desteği bulamamış, çaresiz bir şekilde yeniden geldiği Mekke'ye doğru yola çıkmıştır.

Tâif dönüşü Mekke'ye dönen Hz. Peygamber'in, şehre girmek için birinin himayesinde olması gerekiyordu. Hz. Peygamber kendisini himaye altına alacak birini bulana kadar bir müddet Nahle de kaldı.²⁹ Mekke'ye girebilmek için farklı kişilerden hamilik talebinde bulundu. İlk olarak Ahnes b. Şerik ardından Süheyl b. Amr el-Kureşî el-Amirî'den himaye istemiş fakat bu zatlar farklı gerekçelerle Resûlullah'ın (s) talebini reddetmişlerdir. Son olarak Hz. Peygamber, Ebû Vehb Mut'im b. Adî b. Nevfel b. Abdimenaf en-Nevfelî'nin himayesi ile Mekke'ye girebilmiştir.³⁰

Mut'im b. Adî yanına gidip kendisini Kâbe'ye getirdi; orada olan müşriklere onu himayesine aldığı ilan ettikten sonra evine götürdü. Resûlullah (s), o geceyi Mut'im'in evinde geçirdi. Ancak Mut'im b. Adî'nin bu davranışı onun Müslüman olduğu şeklinde yorumlansa da o daha sonra müşrik elebaşlarının Dârünnedve'de Resûlullah'ı (s) öldürme kararı aldıkları toplantıya katılmakla hakkındaki yorumları boşa çıkarmıştır.³¹

Hz. Peygamber yaşamış olduğu zorlu süreci Mut'im b. Adî'nin himayesi ile aşmıştır. Resûlullah (s) kendisine yapılan bu iyiliği hiçbir zaman unutmamıştır. Onun yapmış olduğu iyilik Hz. Peygamber tarafından Bedir gazvesi sonrası gündeme gelmiştir. Bedir gazvesinde ele geçen esirlerinin serbest bırakılması için müşrikler tarafından Medine'ye gönderilen heyette yer alan Mut'im'in oğlu Cübeyr'e söylediği şu sözler son derece önemlidir:

"Eğer Mut'im yaşasaydı ve bu esirler hakkında benimle konuşacak olsaydı onların hepsini serbest bırakırdım."³² Resûlullah'ın (s) bu sözü yapılan iyiliğin ne kadar kıymetli ve önemli olduğunu ayrıca iyiliğin dinî, rengi, kökeni ve milliyeti olmaksızın mümkün oldukça insana faydalı olabilecek her alanda her kesin ve her kesimin erdemli davranış içerisinde olması gerektiği hakikatini teyit etmiştir. Resûlullah (s) Mut'im b. Adî aracılığıyla gerekli emanı alıp ve memleketine dönmesi önemli bir durumdu. O, yaşamış olduğu zorlu süreci bu eman sayesinde atlatacak tebliğ görevini sürdürmüştür. Daha sonraki süreçte Hz. Peygamber kendisine yapılan iyiliği unutmamış; yapılan hayrın ne denli önemli olduğunu beyan etmiştir.

1.3. Abdullah b. Uraykıt

Resûlullah (s) her işini özenle yapar, muhtemel sorun ve sıkıntılara maruz kalmamak için gerekli hazırlıkları eksiksiz biçimde yerine getirirdi. O almış olduğu tedbirlerle muhtemel sıkıntıları çözmüş, rastgele hareket etmemiş, planlı ve programlı bir biçimde davranarak gerekli adımları atmıştır. Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicreti söz konusu olduğunda tedbirli bir şekilde hareket etmiş ve hicret yolculuğunda olumsuzluklarla karşılaşmamak için kendilerine yolculuk boyunca rehberlik edecek, yol gösterecek birini tutmuştur. Hz. Peygamber'i hicrete götüren süreci kısaca özetlemek gerekirse şunları söylemek mümkündür.

²⁸ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/60-63; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/165.

²⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/165; Diyarbekrî, *Tarih*, 1/303.

³⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/165; Belâzürî, *Ensâb*, 2/237; Diyarbekrî, *Tarih*, 1/303.

³¹ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Mut'im b. Adî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/402.

³² Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Kütübü's-sitte ve şüruhuha: Sahihü'l-Buhârî*, fihrist. Bedreddin Çetiner, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Farzu'l-Humus" 16; Küçükbaşçı, "Mut'im b. Adî", *DİA*, 31/402.

En büyük hâmillerinden birini kaybeden Hz. Peygamber, tebliğ faaliyetini sürdürürken değişik zorluklara maruz kalmaya devam etmiştir. Resûlullah (s) karşılaşmış olduğu sıkıntılardan kurtulmak için çıkış yolu aramış, Tâif'e gitmiş ancak oradan istediği desteği alamamıştır. Hz. Peygamber Tâif dönüşü hac mevsiminde Akabe denen yerde altı kişilik Yesrib heyeti ile görüşmüş, onlara İslâm'ı tebliğ etmiş ve akabinde ise hem kendisi hem de Müslümanlar açısından olumlu gelişmelere kapı aralamıştır.³³

Hazreç kabilesinden müteşekkil Yesrib heyetinin Resûlullah'ın (s) davetini kabullenmeleri tebliğin ilk yıllarından itibaren değişik baskı, eziyet, zulüm ve işkenceye maruz kalan müminlere umut kapısı olmuştur. Bu heyetin içinde yer alan Es'ad b. Zürâre muhatap oldukları daveti hem kendi kabilesine hem de Evs kabilesine anlatarak ertesi yıl Akabe'de Evs ve Hazreç'ten oluşan on iki kişilik bir grupla yeniden Hz. Peygamber ile buluşmuş ve tarihte birinci Akabe biatı olarak bilinen görüşme gerçekleşmiştir. Bu görüşme esnasında, Resûlullah (s) Yesriblilerle,

“Hiçbir şeyi Allah'a şirk koşmamak, hırsızlık etmemek, zina yapmamak, çocukları öldürmemek, Allah'ın dokunulmaz kıldığı cana haksız yere kıymamak, iftira atmamak, yağmacılık yapmamak, Hz. Peygamber'e hiçbir meşru işte muhalefet etmemek üzere” biatlaşmıştır.³⁴

Bu biatın ardından Yesribli Müslümanlar Resûlullah'tan (s) kendilerine İslâm dinini anlatması için birini talep ettiler. Hz. Peygamber de onlarla birlikte Mus'ab b. Umeyr³⁵ ile Abdullah b. Ümmî Mektum'u³⁶ gönderdi. Bu iki sahabenin gayret ve çabaları Müslümanlar için yeni bir yurdun hazırlanmasına vesile oldu. Bu biattan bir yıl sonra yine hac mevsiminde ikisi kadın olmak üzere yetmiş beş kişilik Müslüman grup Mekke'ye gelerek yine Akabe'de Hz. Peygamberle bir biat daha yaptı. Tarihe ikinci Akabe biatı olarak geçen bu görüşme artık Müslümanlara Yesrib şehrinin kapılarının sonuna kadar açtı. Birinci Akabe biatında olduğu gibi Hz. Peygamber bu görüşmede Yesribli Müslümanlarla özetle şu şekilde ahitleşti.

“Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, Allah Resûlü'nün peygamberliğine şahitlik etmek, hırsızlık ve zina yapmamak,”³⁷ “Açlık korkusu ile çocukları öldürmemek, iftirada bulunmamak, hiçbir hayırlı işte Hz. Peygamber'e muhalefette bulunmamak”³⁸, “Namaz kılmak, zekât vermek; kendilerini, çocuklarını ve kadınlarını koruduğu şeylerden Hz. Peygamber'i de korumak.”

Ayrıca onlar, mallarının, canlarının ve evlatlarının telef olması pahasına bu sözlerinden dönmeyeceklerine dair teminat verdiler.³⁹ Bu görüşmenin ardından Hz. Peygamber kendisi ile irtibat halinde olacak nakiblerin seçilmesini emretti. Yesribli Müslümanların önerisiyle dokuzu Hazreçli üçü Evsli olmak üzere on iki kişi seçildi ve Es'ad b. Zürâre'de seçilen nakiblerin başkanı oldu.⁴⁰

Hz. Peygamber ikinci Akabe biatından sonra Mekkeli Müslümanlar için güven ve emniyette olacakları yere yani Yesrib'e hicret izni verdi. Müslümanlar buraya gizlice ve Mekke müşriklerinden habersiz gidiyorlardı. Bunun nedeni ise Kureyş'in Mekke'den ayrılmak isteyenlere izin vermemesi, onları hapsedmesi,⁴¹ mallarına el koyması ve hicrete engel

³³ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/71.

³⁴ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/75; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/171.

³⁵ İbn Hişâm, *Sîre*, 1/76; Belâzürî, *Ensâb*, 1/304.

³⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/78; İbn Kesîr, *Bidâye*, 4/373, 376; Ebü'l-Fazl Şihabüddin Ahmet b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe* (Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992), 4/ 285.

³⁷ Ebü Muhammed Vecihüddin Abdurrahman b. Ali İbnü'd-Deyba, *Hadaikü'l-envâr ve metâliü'l-esrâr fi sîreti'n-nebiyyi'l-Mustaîfîni'l-Ahyâr*, thk. Abdullah b. İbrâhim el-Ensârî (Mekke: el-Mektebetü'l-Mekkiyye, 1993), 1/39.

³⁸ Taberî, *Tarih*, 2/356; Abdurrahmân b. Abdillâh Süheylî, *er-Ravdü'l üniüf fi şerhi'Sîreti'n-Nebeviyye li'bni Hişâm*, thk. Mecdî b. Mansur b. Seyyid el-Şûra (Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 2/251.

³⁹ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/70-71, 73-74, 81, 84-85; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/167-172.

⁴⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/603; Süheylî, *Ravdü'l Üniüf*, 2/269; İbn Hacer, *İsâbe*, 1/32.

⁴¹ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/118; Süheylî, *Ravdü'l Üniüf*, 2/299.

olmalarıydı.⁴² Kısa denebilecek süre içerisinde ashabın büyük çoğunluğu Yesrib'e hicret etti. Geride ise hicret etmeye gücü yetmeyenler ve engellenmiş olanlarla birlikte Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekir'in aileleri ve Hz. Ali ve annesi kalmıştı.⁴³

Yaşanan bu gelişmeler Mekke müşriklerini endişelendirdi ve çare olarak bir çözüm yolu aramaya başladılar. Bu amaçla Dârünnedve'de toplandılar ve yapılan görüşmelerden sonra Ebû Cehil'in önerisiyle Resûlullah'ı (s) öldürmeye karar verdiler. Alınan kararı yalnız bir kişi değil, Kureyş kabilelerinin her birini temsil eden gençlerden müteşekkil bir grup uygulayacak, böylece Hâşimoğullarının kan davası talebi engellenecekti. Vazifelendirilenler suikast hazırlıklarına başlarken Resûlullah (s) de Cebrâil aracılığıyla gelişmelerden haberdar oldu, hicret yolculuğu için harekete geçerek derhal Hz. Ebû Bekir'in yanına gitti, onunla beraber yolculuk güzergâhı ile alakalı bir plan hazırladı.

Kendilerine karşı suikast tertibinde olan Kureyş'ten kurtulup güven ve emniyetli bir şekilde Mekke'den ayrılıp Yesrib'e gidebilmeleri için yolculuk süresince yardım alabilecekleri bir kılavuza ihtiyaç duyulmuş ve bu iş için de güvenilirliği ve mertliği ile bilinen ama aynı zamanda müşrik olan Abdullah b. Uraykıt ücret mukabilinde tutulmuştur. Hz. Ebû Bekir, hicret için önceden tedarik ettiği iki deveyi kılavuza vermiş ve üç gün sonra Sevr dağının yakınlarında buluşmak üzere onunla sözleşmiştir.⁴⁴

Hicret, Hz. Peygamber ve Müslümanlar için bir dönüm noktasıdır. Resûlullah (s) İslâm tarihi için önemli olan bu kırılma anını gerek kendisi gerekse Müslümanların zarar görmemesi için son derece dikkatli davranmış, hicret yolculuğu iman etmemiş olmasına rağmen liyakat ve ehliyetine güvendikleri bir kılavuzun da rehberliğiyle gerçekleşmiştir

Bu zat anlaşıldığı üzere üç gün sonra belirlenen yerde Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir ile buluşmuş, yol ve yolculuk boyunca aksi ve olumsuz bir durum ortaya çıkmamıştır. Hicret yolculuğu boyunca zaman zaman ufak tefek aksilikler olsa da Abdullah b. Uraykıt'tan kaynaklı herhangi bir mesele meydana gelmemiştir. Hz. Peygamber'in hicret yolculuğu esnasında mutat yolları değil de herkesin bilmediği ve nadir kullanılan güzergâhı tercih etmesinde muhtemelen Abdullah b. Uraykıt'ın kılavuzluğunun rolü olmuştur. Mekke müşriklerinin vadetmiş olduğu büyük ödül bile bu kılavuzu etkilememiş; o başta anlaşıldığı şekliyle Yesrib'e varıncaya kadar görevini yerine getirmiştir.

Hz. Peygamber suikast planının gölgesinde hicret yolculuğu yapmış; hicret yolu ve yolculuğunun İslâm ve Müslümanlar için ifade ettiği önemi bildiği için ihtiyatı ve tedbiri elden bırakmayarak bu süreci müspet bir şekilde tamamlamıştır.

1.4. Sürâka b. Mâlik

Hz. Peygamber, müşriklerden habersiz Mekke'den ayrılmıştı. Onun ayrılması ileride kendilerine iyi neticeler vermeyeceği; dinî, sosyal ve siyasal açıdan farklı sonuçlar doğuracağı ve İslâm dininin Yesrib'de güç bulmasıyla müşrikler, sahip oldukları dinî değerlerin yok olacağı korkusuyla kesin ve nihai çözüm olarak Hz. Peygamber'i yakalamayı veya öldürmeyi amaçlamışlardı.

Hz. Peygamber'in hicret yolu ve yolculuğu için ne denli dikkatli davrandığını göstermesi açısından tutmuş olduğu kılavuzun özelliklerine değindik. Resûlullah (s) hicreti esnasında tedbiri elden bırakmasa da birtakım sıkıntılarla karşı karşıya gelmiştir. Özellikle müşriklerin onun yakalanmasına yönelik koyduğu ödül, bazı insanları harekete geçirmiş ve ödüle kavuşma arzusu bu amaca ulaşma adına girişimlere sahne olmuştur.

⁴² İbn Hişâm, *Sîre*, 2/114-115; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/226; Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn Abdilber, *ed-Dürer fi İhtisari'l-Meğâzi ve's Siyer*, thk. Şevki Dayf (Kahire, Dârü'l-Mearif, 1983), 81.

⁴³ Süheylî, *Ravdü'l Üniûf*, 2, 315; Casim Avcı, *Son Peygamber Hz. Muhammed* (İstanbul: İsam Yayınları, 2007), 48.

⁴⁴ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/129; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/177; Ahmet Önkâl, "Hicret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 27/459.

Hız. Peygamber gerek hicret öncesi gerekse hicret yolculuğu esnasında çok dikkatli ve titiz hareket etmiş, hakkında çıkan yakalama veya ölüm fermanını etkisiz kılmak için son derece tedbirli davranmıştır. Mekke müşriklerinin suikastından kurtulup Yesrib'e hareket edince Kureyş, Resûlullah'ı (s) kendilerine getiren kişiye büyük ödül vadetmiş;⁴⁵ birçok kimse bu ödülü elde etmek için Hız. Peygamber'in peşine düşmüştür. Sürâka b. Mâlik de bunlardan biriydi.

Hız. Peygamber hicreti esnasında Sürâka b. Mâlik'in ikamet ettiği Kudeyd mıntikasından geçerken, olayı önceden duyan Sürâka harekete geçip Hız. Peygamber ve yol arkadaşı Hız. Ebû Bekir'i yakalamak üzere yola çıkar. Arkalarından Sürâka'nın geldiğini gören Hız. Ebû Bekir korkuya kapılır ve endişe eder. Onun bu durumunu gören Resûlullah (s), "*Korkma, Allah bizimledir*" der ve "*Allah'ım, onun şerrinden bizi koru!*" şeklinde dua eder. Bu esnada atı sendeleyip yere düşen Sürâka onlara tekrardan saldırmak için girişimde bulursa da başarılı olamaz. Resûlullah'ı (s) yakalama hamleleri sonuçsuz kalan Sürâka işin hakikatini anlayıp Hız. Peygamber'den özür diler ve kendisine bir emannâme verilmesini ister. Onun bu talebine olumlu cevap veren Hız. Peygamber, Sürâka'dan peşlerinden gelecek olanları yanlış yönlendirmesini ister. Sürâka da istenilen talebi yerine getireceğini beyan eder. Bu taahhüdün ardından ona Resûlullah (s) tarafından bir emannâme verilir.⁴⁶

Hız. Peygamber'e yönelik ödülü işiten Sürâka bu amaca ulaşmak amacıyla yola çıkmış ancak hedefine ulaşmadan geri dönmüştür. Onun yaşadıkları Tarih ve siyer kitaplarında uzunca anlatılmış; yaşanan hadise Hız. Peygamber'in nübüvvetinin bir delili olarak ifade edilmiştir. Sürâka'nın yaşadıkları ve verdiği sözün arkasında durması Hız. Peygamber'in hicretini daha emniyetli ve güvenli bir şekilde geçirmesine katkı sağlamıştır.

1.5. Velid b. Züheyr

Hız. Peygamber, davet çalışmalarında dikkatli ve tedbirli davranmıştır. Birçok konuda karar vermeden önce ihtimal dâhilinde vuku bulacak meselelere göre hareket ederek olası menfiliklerden beri olmuştur. Resûlullah'ın (s) titiz davrandığı konuların başında seriyye ve gazveler gelmektedir. Seriyye ve gazveler sebep ve sonuçları açısından Müslümanları fazlasıyla ilgilendirdiği için önceden atılan adımlar, sonucu doğrudan etkilemiştir. Bedir gazvesi öncesi İslâm mücahitlerinin savaş alanındaki yerleşik düzeni,⁴⁷ Uhud gazvesi evvelinde gençlerin öneri ve istekleri,⁴⁸ Hendek gazvesi öncesi ise Selman-ı Farisî'nin görüşü⁴⁹ Hız. Peygamber'in istişare, tedbir ve farklı görüşleri dikkate alarak çok titiz davrandığı gerçeğini gözler önüne sermiştir.

Hız. Peygamber önemli kararlar alırken ashabıyla istişare eder, alınan kararlar doğrultusunda hareket ederdi. O, seriyye ve gazve gibi insan hayatına doğrudan etki edebilecek konularda öncelikle Müslümanların can ve mal güvenliğini düşünür, daha sonra atılması gereken adımların planlamasını yapardı. Seriyye ve gazveleri hazırlarken istihbarata göre hareket etmek, onun üzerinde durduğu önemli bir husustur.

Hız. Peygamber'in kendisine ulaşan Medine'ye saldırı yapılacak şekilde istihbarî bilgiyi değerlendirip, saldırıyı yapacak olan kimseleri ve yaşadıkları yeri bilen birinden destek alması onun ne derece dikkatli davrandığını göstermektedir. Resûlullah (s) bu amaçla kendisine gelen istihbaratı değerlendirmiş ve icap eden, ne ise onu yapmıştır. Bu konu ile ilgili olarak kaynaklarda şu şekilde bir bilgi yer almaktadır.

Tayy kabilesinden Velid b. Züheyr b. Tarîf ashaptan Tuley b. Umeyr'in hanımı olan akrabasını ziyaret için Medine'ye gelmişti. Bu ziyareti esnasında geldiği yer hakkında birtakım

⁴⁵ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/130.

⁴⁶ Ebû'l-Hasen İzzuddîn Ali b. Muhammed İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz v.dğr., (Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996), 2/413-414; İbn Hacer, *İsâbe*, 3/69; Yavuz Ünal, "Sürâka b. Mâlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 28/161.

⁴⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkîdî, *Kitabu'l-Meğâzi*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1984), 1/ 53; İbn Hişâm, *Sîre*, 2/272; Belâzürî, *Ensab*, 1/350.

⁴⁸ Vâkîdî, *Meğâzi*, 1/210; Belâzürî, *Ensab*, 1/375.

⁴⁹ Vâkîdî, *Meğâzi*, 2/445; İbn Hişâm, *Sîre*, 3/235; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/51.

bilgiler paylaşmıştı. Vermiş olduğu bilgilerde Beni Esed'ten Huveylid'in iki oğlunun kendi kabilesi ve ona tabi olanlarla birlikte bir ordu hazırlayıp Hz. Peygamber'e saldırma planı içerisinde olduklarını anlatmıştı. Bu haberi öğrenen Resûlullah (s) Benî Esedliler'in hamlesini boşa çıkarmak amacıyla hicretin 4. senesinin Muharrem ayının başında (Haziran 625) Medine'den Ebû Seleme b. Abdülesed komutasında muhacirler ve ensardan oluşan bir askerî birliği Benî Esed kabilesinin topraklarına gönderip onlara karşı ansızın baskın yapmalarını sağlamıştı.⁵⁰ Baskın neticesinde ganimetlerle birlikte seriyye geri dönmüştü. Bu seriyye sayesinde Müslümanlara yönelik saldırı hazırlığı bertaraf edilmişti.⁵¹

Hz. Peygamber yöreyi ve kabileyi tanıyan birini kılavuz (rehber) olarak ücret mukabilinde tutmuş,⁵² onun da kılavuzluğuyla Müslüman birliği muzaffer olarak geri dönmüştür. Bu olay, aynı hicret esnasında olduğu gibi gerek duyulduğunda kılavuz tutmanın önemli olduğu, kılavuzun inancından ziyade sahip olduğu özelliklerin ön planda olması gerektiği ayrıca karşılıklı anlaşıldığı zaman antlaşmaya riayet edilmesi gerektiğini göstermiştir.

1.6. Amr b. Ümeyye ed-Damrî

Hz. Peygamber Müslümanların maruz kaldığı zorlukları bertaraf etmek için çalışmış, müşrikler tarafından inananlara yönelik zulüm ve baskılara karşı gerekli tedbirleri almış, hamlelerini yaparken işin ehli olan kimselerden istifade etmiştir. Ayrıca tercih edilenlerin taşınmış olduğu özellikler, kendilerine sorumluluk verilirken belirleyici olmuştur. Bahse konu olan Amr b. Ümeyye ed-Damrî de bu açıdan vasıfları itibarı ile öne çıkan biridir.

Hz. Peygamber'in Bedir gazvesini kazanması, Kureyş'in beklemediği bir sonuçla yüzleşmelerini sağlamıştı. Sayıca az olmalarına rağmen Müslümanların gazveyi kazanması müşriklerin moralini oldukça bozmuştur. Savaş meydanından başarılı olamayan Mekke müşrikleri, Müslümanlardan intikam almak için çareler ararken Habeşistan'a hicret edenleri cezalandırmayı düşünmüş ve bu maksatla da oraya elçi göndermeyi planlamışlardı. Mekke müşriklerinin Habeşistan'a hicret edenlere yönelik girişiminden haberdar olan Resûlullah (s) onların çabalarını boşa çıkarmak maksadıyla henüz Müslüman olmayan Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi Habeşistan Kralı'na göndermiştir.⁵³

Resûlullah (s) Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi tercih etmesinde, onun taşınmış olduğu sıfatlar etkili olmuştur. Amr'ın mensub olduğu kabile Beni Abdışems'in Habeşistan ile ticarî ilişkilerinin olması ve muhtemelen Amr'ın bu ticarî seferlere katılması, Necâşî Ashame'nin gençken esir edilip Damrî kabilesinde bir müddet kalması ve taşınmış olduğu diplomatik hususiyetler⁵⁴ önemlidir. Resûlullah'ın (s) bu yaklaşımı önemli konular da gerekli ehliyet ve liyakatı taşıdıktan sonra insanların inancının önemli olmadığıdır. Hz. Peygamber, bu zatın başarılı olacağını düşündüğü için onu tercih etmiş ve netice itibarı ile arzu ettiği gayeye ulaşmıştır.

Hz. Peygamber, Habeşistan'da yer alan Müslümanlara yönelik Kureyş'in girişimini öğrendikten sonra harekete geçmesi farklı bir ülkede dahi olsa inananların haklarından mesul olduğunu gösteren bir durumdur. Onun ortaya koyduğu çaba yerel olmayıp beynelmilel sahada da Müslümanların güven ve emniyet içerisinde olmaları için gerekli adımların atılması gerektiğini ortaya koymuştur. Resûlullah (s) daha önceden bizzat tanıdığı ve kendisinde yeterlilik gördüğü Amr b. Ümeyye'yi elçi olarak seçip görevlendirmesi meselenin çözümü açısından önemlidir. Müslümanların kendi vatanlarından uzak bir yerde üstelik dini farklı olan bir kralın egemenliği altında bulunmalarının yanında bir de intikam maksadıyla alınıp değişik işkence eziyetlere maruz bırakılmak istenmesi kabul edilecek bir durum değildi. İşler daha da zorlaşmadan Resûlullah (s)

⁵⁰ Vâkıdî, *Meğâzi*, 1/340-341; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/38; Diyarbekrî, *Tarih*, 1/450; Serdar Özdemir, *Hz. Peygamber'in Seriyeleri* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 1996), 22-24.

⁵¹ Vâkıdî, *Meğâzi*, 1/342-343; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/38.

⁵² Vâkıdî, *Meğâzi*, 1/345-346.

⁵³ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/292, 303.

⁵⁴ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/303, 446, 447; 2/ 895, 1018.

tam zamanında hamle yapıp diplomatik kabiliyet ve yeterliliğine inandığı zattan yardım talep etmiş ve mesele Müslümanlar lehine sonuçlanmıştır.

1.7. Safvân b. Ümeyye

Hz. Peygamber daha önce Hendek gazvesi öncesi zikredildiği gibi Müslümanların yararı söz konusu olduğunda maslahat gereği Müslüman olmayan kimselerden kamu hizmeti olarak değerlendirilebilecek yardım faaliyeti almıştı. Yahudilerden aldığı kazı malzemelerinin de katkısıyla (balta, zenbil, keser, ip, kürek) hendek kazılmış⁵⁵ ve düşmana beklemediği bir son hazırlanmıştı. Resûlullah (s) Müslümanların yararı söz konusu olduğunda insanların dini inançlarından ziyade sahip olduğu imkânlardan, kamu yararı adına istifade etmiştir.

Hz. Peygamber, Huneyn gazvesi öncesi mücahitlerin cihad hazırlıklarını tamamlama adına silah ve ihtiyaç duyulan malzemeleri tedarik etmek için Safvan b. Ümeyye'nin imkânlarından istifade etmiştir. Hevâzin kabileleri ticarî rekabetten dolayı Câhiliye döneminden beri Kureyş ile hasımdı. Bu düşmanlık, Kureyş'e mensubiyeti sebebiyle Hz. Peygamber'e ve İslâm'a karşı da sürdü. Hevâzinliler'den özellikle göçebe hayatı yaşayan bazı topluluklar Hudeybiye Antlaşması'nın yol emniyetiyle ilgili maddelerini çiğnediklerinden Resûlullah (s) üzerlerine zaman zaman bazı küçük birlikler yollamıştı. Mekke'nin fethinden sonra sıranın kendilerine geldiğini düşünen Hevâzinliler savaş hazırlıklarına başlamışlardı. Onların savaş hazırlıklarını öğrenen Hz. Peygamber gerekli hazırlıkları yapmaya başladı. Resûlullah (s) bu hazırlıklar kapsamında henüz Müslüman olmayan Safvân b. Ümeyye'den müştemilatıyla birlikte yüz zırhla bir miktar silâh ve 50.000 dirhem emanet ödünç aldı ayrıca Safvân Hz. Peygamber ile birlikte sefere katıldı.⁵⁶

Huneyn gazvesi Hz. Peygamber'in önderliğinde Müslüman ordusunun galibiyeti ile sonuçlandı.⁵⁷ Tabi ki bu galibiyeti Safvan'dan ödünç alınan silahlar ve mali yardıma bağlamak doğru değil ancak gazve öncesi alınan tedbirlerle gazve sonrası neticeye bakıldığında Resûlullah'ın (s) ortaya koyduğu çabanın Huneyn gazvesinin kazanılmasının nedenlerinden biri olarak anılması kanaatimizce yanlış olmaz.

Hz. Peygamber, İslâm'a ve Müslümanlara tehdit olan bu topluluğa karşı gerekli hazırlıklar yaparak onların saldırmalarından önce harekete geçti. Resûlullah (s) hazırlıklarını yaparken mücahitlerin ihtiyacı olan silah ve mühimmatı tedarik etme adına henüz Müslüman olmayan Safvân b. Ümeyye'den destek aldı. Daha önce zikrettiğimiz gibi Müslümanlar için hayati öneme sahip konularda (kamu yararı) yardım veya destek ihtiyaç söz konusu olunca Resûlullah (s) çekinmeden gerekli adımları atmıştır.

2. Hristiyanlarla Yardımlaşma

2.1. Necâşî Ashame

Hz. Peygamber risâlet görevini yerine getirirken türlü sıkıntılara maruz kalmıştır. İslâm dininin prensipleri o dönemde yerleşik halde olan putperest itikada taban tabana zıt bir anlayışa sahipti. Toplumun özellikle aristokrat kesimi tevhide karşı büyük bir direnç ve muhalefet içerisinde yer almaktaydı. İslâm dinî toplumda hızlı bir şekilde yayılmaya başlayınca Mekke'nin ileri gelenleri ciddi bir endişe ve şaşkınlık içerisinde, olup bitenleri anlamada zorlandılar. Bu sebeple nüfuz ve etkilerini kullanarak Resûlullah (s) ve Müslümanlara karşı sözlü ve fiili engellemelere, ardından baskı şiddete başvurmaya başladılar.

Müşriklerin Müslümanlara yönelik olumsuz tavırları karşısında zor durumda kalan Hz. Peygamber, Müslümanları himaye etme noktasında sıkıntılar yaşadı. Resûlullah (s), inananlara

⁵⁵ Vâkıdî, *Meğâzi*, 2/455; Diyarbekrî, *Tarih*, 1/297; Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed ve İslâmîyet* (İstanbul: Işık Yayınları, 2010), 5-6/39.

⁵⁶ Vâkıdî, *Meğâzi*, 2/854-855; Muhammed Hamidullah, "Huneyn Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/376; Mehmet Ali Kapar, "Safvân b. Ümeyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/486.

⁵⁷ Vâkıdî, *Meğâzi*, 3/912; İbn Hişâm, *Sîre*, 3/92; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/116.

yardım etmek için elinden gelen bütün çabayı sarf etse de Kureyş sahip olduğu gücü kullanıp tevhide benimseyenlere türlü türlü eziyet ve işkenceler yapmaya başladı. Mekke'de bu olumsuzluklar yaşanırken Hz. Peygamber çözüm yolu olarak Müslümanların Habeşistan'a hicret etmelerinin doğru olacağını düşündü ve bazı Müslümanların buraya gitmelerine izin verdi. Resûlullah'ı (s) bu düşünceye iten en önemli etken, halkına zulmetmeyen bir kralın varlığıydı.

Hz. Peygamber'in müşriklere yönelik destek gördüğü diğer bir kişi olan en-Necâşî Ashame b. Ebcer Müslümanlar için çok kritik bir zaman diliminde Resûlullah'a (s) destek olmuştur. Onun sahip olduğu konum ve makam inananları büyük bir felaket ve zulümden kurtarmıştır. Hz. Peygamber risâletinin ilk yıllarında Kureyş tarafından değişik baskı ve eziyetlere maruz kalınca Müslümanlar için bir çıkış yolu düşünmüş; onların güven, rahat, huzur ve emniyet içerisinde dinlerini yaşayabilecekleri yer olan Ashame en-Necaşî'nin ülkesi Habeşistan'a göndermeyi bir çözüm yolu olarak düşünmüştür. Ayrıca Ashame en-Necaşî'nin ilahî bir dine bağlılığı, adaletli bir hükümdar olması, ulaşım kolaylığı ve muhacirlerin maddî sorunlarını daha kolay bir biçimde giderebilme olanağına sahip olmaları gibi hususiyetler, Hz. Peygamber'in burayı tercih etmesinde etkili olmuştur.⁵⁸

İslâm öncesi dönemde Mekkeliler, Afrika ile doğrudan ilişki içinde bulunuyorlardı.⁵⁹ Arapların Habeş kralları ile iyi ilişkiler içinde oldukları, Kusayy'ın evlatlarından Hâşim veya kardeşinin Necâşî'den Habeşistan'da ticarete bulunma imtiyazı elde ettiği ve bu imtiyazın uzun süre onun ailesinde olduğu bilinmektedir.⁶⁰

Hz. Peygamber'in bu kral hakkında sahip olduğu olumlu malumat ve ondan bahsederken kullandığı "Halkına zulmetmeyen"⁶¹ tabiri Müslümanlar için sığınılacak güvenli bir yer olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Resûlullah (s) "Şayet isterseniz, Habeşistan'a gidin. Zira orada, ülkesinde kimseye zulmedilmeyen bir hükümdar iş başındadır. Orası bir doğruluk ve hakikat ülkesidir. Allah, işlerde bir kolaylık verinceye kadar orada kalın"⁶² ifadesiyle Müslümanların hicretine onay vermiştir.⁶³

Hz. Peygamber, Müslümanlara Habeşistan'a gidebileceklerini söyleyince ilk olarak dördü kadın olmak üzere on beş kişi bi'setin beşinci yılı (5/615) ve Recep ayında yola çıkmıştır.⁶⁴ Gizlice yola çıkan bu kabile Şuaybe limanında gemiye binerek Habeşistan'a gitti. Habeşistan'dan Müslümanlarla ilgili olumlu haberler gelince⁶⁵ bir yıl sonra 6/616 yüz sekiz kişiden oluşan ikinci grup bu ülkeye gitti.⁶⁶ Kalabalık sayılabilecek başka bir grubun daha buraya gitmesi Mekke müşriklerini harekete geçirdi.

Müşrikler önemli sayıda Müslümanı ellerinden kaçırınca onları geri getirip hak ettiklerini düşündükleri cezayı vermek için Habeş kralı ile iyi ilişkiler içerisinde olan Amr b. el-Âs'ı kullanarak gereken adımı attılar. Kureyşliler, Amr b. el-Âs ve Umare b. Velid'i birtakım hediyelerle Necaşî'ye gönderdiler. Gelen elçiler Müslümanlara yönelik, "Bizden bazı ayak takımı ve ehliyetsiz kimseler, size gelmişler. Onları bize teslim et" şeklinde beyanla kraldan Müslümanları talep ettiler. Necaşî ise Müslümanları dinlemedikçe onları teslim etmeyeceğini söyledi. Müslümanlar da aralarında Ca'fer b. Ebû Talib'i temsilci olarak seçip kral ile konuşmasını istediler. Necaşî, Ca'fer'e birtakım sorular sorarak meselenin iç yüzünü öğrenmek istedi. Olayın geri kalan kısmı ise Ca'fer b. Ebû Talib'ten gelen rivayette şöyle anlatılmıştır.

⁵⁸ Şulul, *Son Peygamber*, 318.

⁵⁹ Şulul, *Son Peygamber*, 317.

⁶⁰ Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Târihü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm* thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1987), 2/183; Diyarbekrî, *Tarih*, 1/288; Levent Öztürk, "Necâşî Ashame", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/476.

⁶¹ İbn Hişâm, *Sîre*, 1/344; Diyarbekrî, *Tarih*, 1/288.

⁶² İbn Hişâm, *Sîre*, 1/344; Diyarbekrî, *Tarih*, 1/288.

⁶³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/159; İbn Hişâm, *Sîre*, 2/344; Diyarbekrî, *Tarih*, 1/288.

⁶⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/159.

⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/160.

⁶⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, 1/345; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/159.

Necaşi, muhacirleri huzuruna çağırıp onlara haklarında anlatılan konu ile ilgili olarak “Bunlar ne diyorlar?” diye sordu. Ca’fer b. Ebû Talib, Necaşi’nin sorusuna şu şekilde cevap verdi:

“Ey hükümdar! Allah içimizden birini seçip de onu kendisi için resûl olarak gönderene kadar biz cahillerdendik, putlara tapar, ölü hayvan eti yer, fuhuş yapardık. Akrabalık ilişkilerine riâyet etmez, komşuluk hukukunu gözetmezdik. Güçlüler, zayıfları ezerdi. Uzun bir süre bu hâlde yaşadık. Sonra Allah bize içimizden soyunu, doğruluğunu, güvenilirliğini, namusluluğunu bildiğimiz bir elçi gönderdi. O bizi Yüce Allah’ın birliğini tanımaya ve ona ibadet etmeye davet etti. Ağaç ve taştan yaptığımız putlara ibadet etmekten, Allah’a ortak koştuktan sakındırdı. Bize doğru sözlü olmayı, emanete ve akrabalık bağına riâyet etmeyi, komşularla güzel geçinmeyi, haramdan, kan dökmekten sakınmayı emretti. Fuhuştan, yalandan, yetim malı yemekten, namuslu kadınlara iftira etmekten bizi menetti. O, bize, diğer insanlara kötülük yapmaktan çekinmeyi, sadece Allah’a ibadet etmeyi, sadaka vermeyi ve her çeşit iyi ve güzel fiiller işlemeyi öğretti. Biz, ona inandık ve kendisini doğruladık. Onun, Allah tarafından getirdiklerine göre, kendisine tabi olduk. Hiçbir şeyi eş, ortak koştaksızın, yalnız Allah’a ibadet ettik. Onun, bize haram kıldığı şeyi haram, helal kıldığı şeyi helal bildik. Fakat, kavmimiz üzerimize yürüyüp bizi, Allah’a ibadetten vazgeçirerek putlara taptırmak, dinimizden döndürmek, öteden beri serbestçe işleye geldiğimiz kötülükleri tekrar işlemek için türlü işkencelere uğrattı. Onlar, bize üstün gelip zulüm ve tazyikle ezmeye başladıkları, dinimizle aramıza girdiklerinde, senin ülkeneye sığınmak zorunda kaldık. Seni, başkalarına tercih ettik. Senin himayende olmayı istedik! Ey Hükümdar! Biz, senin yanında zulme ve haksızlığa uğramayacağımızı umuyoruz.”⁶⁷

Bunun üzerine Necaşi:

“Senin yanında, Allah’tan gelmiş olanlardan, bir şey var mı?” diye sordu. Cafer:

“Evet! Var!” deyince, Necaşi: “Onu bana oku!” dedi.

Ca’fer b. Ebû Talib de besmele çekerek Meryem Sûresi’nin baş tarafından, Yahya (s) ve İsa’nın (s) durumlarıyla ilgili ayetleri okudu.⁶⁸ Tilavet edilen ayetlerinden ardından Necaşi’nin gözleri yaşardı, ağladı, yanındakiler de onunla beraber ağladılar. Ancak Kureyş heyeti bu sefer Hz. İsa’yı bahane edip kralı ikna etmeye çalışmak için uğraştılar. Bu kez Necaşi, Hz. İsa hakkında Müslümanların fikrini sordu. Ona şu şekilde cevap verdiler:

“(Peygamberimiz) İsa’nın Allah’ın ruhu, iffetli ve bakire Meryem’e bıraktığı kelimesi olduğunu bize haber vermiştir”. Bu cevap üzerine Necaşi de yerden bir çöp kaldırarak:

“Bunların İsa hakkında söyledikleri, bizim onun hakkındaki inancımızdan bu çöp kadar farklı değildir, dedi.⁶⁹ Ca’fer’in konuşması kralı ikna etmiş, Mekke’den gelen heyet geriye eli boş dönmüştür. Kureyş’in çabası hicret eden Müslümanları geri getirememiş, Müslümanlar bu ülkede hicri yedinci yıla kadar huzur, güven ve emniyet içerisinde hayatlarını idame ettirmişlerdir.⁷⁰

Resûlullah (s) daha önceden Mekke ile ticari münasebeti ve yakınlığı olan Ashame en-Necâşi’nin yardım ve desteği ile Müslümanların maruz kaldığı baskı, eziyet, şiddet gibi menfilikler kısmen de olsa bertaraf etmiş, inananların huzur ve güven içerisinde yaşayabilecekleri, inançlarını gönül rahatlığıyla ikame edecekleri bir ortam ve imkânı Habeş kralı aracılığı ile temin etmiştir.

⁶⁷ Urve b. Zubeyr, *Meğâzi Rasûlillah*, thk. Dr. Muhammed Mustafa el-A’zamî (Riyad: Mektebü’t-Terbiyeti’l-Arabî, 1981), 112-113; Muhammed b. İshâk, *Sîret-i İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah (Konya: Hayra Hizmet Vakfı, 1981), 195-196; İbn Hişâm, *Sîre*, 1/359-360.

⁶⁸ Meryem 19/1-35.

⁶⁹ İbn Kesîr, *Bidâye*, 4/173-176.

⁷⁰ İbn Hişâm, *Sîre*, 4/3, 5; İbn Sa’d, *Tabakât*, 1/162.

Kureyş tarafından Müslümanlara yönelik girişim sonuçsuz kalmış, Habeş kralının Ca'fer b. Ebû Talib'in de konuşmasıyla edindiği kanaat inananların lehine sonuçlanmış, netice itibarıyla Hz. Peygamber'in bu ülkeyi tercih etmesinin de ne denli doğru bir karar olduğu ortaya çıkmıştır. Necaşi'nin iyi niyetiyle Müslümanlar belli bir süre güven ve huzur içinde göç ettikleri yerde yaşamışlardır.

3. Yahudilerle Yardımlaşması

Hz. Peygamber İslâm ve Müslümanları ilgilendiren bazı konularda toplumun farklı kesimlerinden yardım ve destek almanın yanında, duruma göre değişik din mensupları ile de ilişki içerisinde olmuştur. Onun diğer din mensuplarıyla olan irtibatı İslâm'a karşı herhangi bir zarar getirmemiş bilakis farklı inançlara sahip olursa da aynı toplumda güven ve huzur içinde bir arada yaşama tecrübesinin bir neticesi olarak zuhur eden bir olgu olmuştur.

Resûlullah (s) nübüvvetinin ikinci dönemini oluşturan Medine, Hz. Peygamber ve İslâm toplumu için son derece önemli bir zaman dilimidir. Medine dönemi Müslümanların sadece toplum olarak değil aynı zamanda devlet olarak da Hicaz yarımadasında etkinlik ve otoritelerini arttırdıkları, devrin diğer devletleri ile ilişkilerini geliştirdikleri bir zaman dilimidir. Malum olduğu üzere Medine, Mekke'ye nazaran farklı semavî dinlere ev sahipliği yapmaktaydı. Yahudilik bu şehirde olan kadim ilahî dinlerden biriydi. Yahudiler, müşriklerin aksine dinî gelenek olarak çok daha eskilere dayanan bir düzen ve anlayışa sahip insanlardı. Hz. Peygamber müşriklerden uzak bir şehirde yaşasa da onlar Müslümanları yok etmek için fırsatları değerlendirerek birtakım adımlar atmışlardır.

Uhud gazvesi sonrası ellerine fırsat geçen müşrikler Resûlullah (s) ve Müslümanlara yönelik 5/627 yılında bir saldırı planı yaptılar. Kureyş'in yanına Gatafan, Fezâre, Süleym, Kinâne ve Sakîf kabileleri ile Medine'den uzaklaştırılan Benî Nadîr ve o tarihte Medine'de yerleşik halde olan Benî Kurayza ile daha önceden Medine'den çıkarılan Hayber Yahudilerinin katılımıyla Müslümanlara saldırma kararı aldı. Hz. Peygamber sayıları yaklaşık 10/12 bin arasında yer alan düşman birliğinin Medine'ye doğru hareket edeceği haberini alınca ashabıyla istişare ederek nasıl hareket edeceklerini istişare etti. Farklı görüşlerle birlikte ashaptan Selman-ı Farisî'nin görüşü benimsendi ve şehrin dışına hendek kazılması, gelen düşmana hendek gerisinden karşılık verilmesi kararlaştırıldı.⁷¹ Hz. Peygamber yaklaşık 3.000 mücahid⁷² ile Medine'ye saldıracak olan düşman birliğine karşı hazırlıklara başladı.

Hz. Peygamber şehri savunmak için vakit kaybetmeden bir an önce hendek kazılması talimatı verdi. Ancak zamanın kısıtlı olmasının yanında kazı işi için gerekli malzeme de yeterli değildi. Resûlullah (s) kazı için gerekli malzemeleri temin etmek için Yahudi beni Kurayza kabilesine başvurdu ve onlardan gerekli malzemeleri temin etti.⁷³

Hendek, Mekke müşrikleri ve müttefiklerinin büyük umutlarla geldiği ancak Medine'den geriye eli boş döndükleri bir gazve olmuştur. Resûlullah (s) o döneme kadar Araplar arasında âdet olmayan savaş stratejisi ile Kureyş'in ittifak halinde olduğu düşman saldırısından Medine'yi korumuş ve düşmanlarına beklemediği neticeyi tattırmıştır. Hz. Peygamber, Müslümanların canları, malları, dinleri, emniyetleri tehlike ve tehdit halinde iken almış olduğu tedbir ile kendilerine yönelen tehlikeyi hendek kazarak önlemiş; hendeğin kazılmasından evvel de Yahudilerden aldığı kazı malzemeleri ile işi hızlandırarak süratli bir şekilde düşmanı etkisiz hale getirmek için çaba sarf etmiştir.

⁷¹ Vâkıdî, *Meğâzi*, 2/ 445; İbn Hişâm, *Sîre*, 3/230; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/51; Taberî, *Tarih*, 3/566.

⁷² İbn Hişâm, *Sîre*, 3/23; Taberî, *Tarih*, 2/571. Hz. Peygamber'in gelen düşman saldırısını bertaraf etmek için kazdığı hendeğin ölçülerini Hamidullah şu şekilde ifade etmiştir. 5.5 km uzunluğunda, 9 metre eninde 4,5 metre derinliğinde. Hamidullah, *Savaşlar*, 136-137.

⁷³ Vâkıdî, *Meğâzi*, 2/445; Diyarbekrî, *Tarih*, 1/297; Köksal, *Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, 5-6/39; Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları ve Savaş Meydanları*, çev. Salih Tuğ, (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1981), 143.

Hayber gazvesi İslâm tarihi açısından sebepleri ve sonuçları yönüyle önemlidir. Resûlullah (s) hicret sonrası antlaşma yapıp ihanet eden ve bölgede ikamet edip zaman zaman müşrikleri kışkırtmakla birlikte Suriye ticaret güzergâhı emniyetini tehdit eden Yahudiler üzerine 7/628 yılında bir gazve düzenledi.⁷⁴

Stratejik açıdan önemli bir konumda olan, müstahkem kalelerle tahkim edilen⁷⁵ ve fethedilmesi zor bir yer olan Hayber yaklaşık bir aylık kuşatma sonrasında fethedilmiş ve Yahudi tehlikesi bertaraf edilmişti.⁷⁶ Kalenin fethedilmesinde oradan kaçan ve kale hakkında Müslümanlara bilgi veren bazı Yahudilerin tavrı etili olmuştur. Yahudilerin malumatları, verdikleri haberlerin doğru çıkması fethi kolaylaştıran nedenlerden biri olmuştur. Bu maksatla Yahudî Simâk adlı bir zât kendisine eman verilmesi sözü üzerine verdiği bilgilerle Müslümanlara yardımcı olmuştur.⁷⁷ Yine Hayber'deki kalelerden biri olan Zübeyr kalesi Gazzâl isimli bir Yahudi'nin eman karşılığında vermiş olduğu malumatla fethi kolaylaşmıştır.⁷⁸ Ayrıca bu gazve esnasında on Yahudi, Müslümanlarla birlikte savaşmış ve savaş sonunda kendilerine ganimet verilmiştir.⁷⁹

Resûlullah (s) toplumsal yardımlaşma ve dayanışmaya dikkat eder, ihtiyaç sahibi insanlara gereken yardımları yapardı. O, Mekke müşriklerine kıtlık yılında gıda yardımında bulunması gibi aynı şekilde Yahudilere de yardımda bulunmuştur. Hz. Peygamber toplumsal sorumluluk ve bilinç içerisinde hareket etmiş, ön şartsız yardım faaliyetlerinde bulunmuştur. Hz. Peygamber Hayber gazvesi için hazırlık yaptığı esnada Medine'de ikamet edip, ihanet ve fitne faaliyetlerinde olmayan Yahudilere gıda yardımında bulunmuş,⁸⁰ insanlar için temel ihtiyaç ne ise herhangi bir ayrıma mahal vermeden yapılması gerekenleri yapmıştır.

Hz. Peygamber Medine'nin güneydoğu bölgesinde yaşayan Yahudi Ureydoğulları'na önemli miktarda hububat yardımında bulunması⁸¹ aynı toplumda yaşayan ve ihtiyacı olan kimselere karşı nasıl bir tavır gösterilmesi gerektiğini göstermiştir. Son olarak Resûlullah (s) vefat ettiğinde zırhının Medineli bir Yahudi tüccarda borcuna karşı rehin olarak bulunması⁸² insanlara bakışın nasıl olması gerektiğini göstermiştir. Resûlullah (s) insanların ihtiyacı söz konusu olduğunda onların kimlik ve etnik yapılarına bakmadan yaratının hürmetini dikkate alarak davranmıştır.

Fertler eğer buldukları toplumlarda toplumsal huzur, güven ve kargaşalığa sebebiyet vermeden yaşayabiliyorlarsa sahip oldukları farklılıkların önemli olmadığı; ihtiyaç halinde ise karşılıklı yardımlaşmanın kaçınılmaz olduğudur. Hz. Peygamber Müslümanlara karşı tehdit olmadıkları, müşriklerle iş birliği yapmadıkları devlet otoritesini kabul edip barış ve huzur içinde kaldıkları müddetçe⁸³ ne Yahudiler ne de başka bir topluluğa karşı menfi duygular beslememiş, herkesin güven ve emniyet içerisinde yaşamasını sağlamış, bu hususa aşırı ihtimam ve özen göstermiştir.

4. Hz. Peygamber'in Müşriklere Yardım Etmesi

Hz. Peygamber farklı zamanlarda İslâm ve Müslümanların maslahatı söz konusu olduğunda Müslüman olmayan kimseler ve farklı inanç mensuplarından istifade etmişti.

⁷⁴ Vâkıdî, *Meğâzi*, 2/633; İbn Hişâm, *Sîre*, 3/342-343; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/81.

⁷⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/590.

⁷⁶ Ebû Amr eş-Şeybânî Halife b. Hayyat, *Tarihu Halife b. Hayyat*. thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî (Riyad: Dâru Taybe, 1985), 82; Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzürî, *Fütuhu'l-Bıldan*, thk. Abdullah Enis et-Tabbâ', Ömer Enis et-Tabbâ' (Beyrut: Müessesetü'l-Maârif, 1987), 33

⁷⁷ Vâkıdî, *Meğâzi*, 2/648.

⁷⁸ Vâkıdî, *Meğâzi*, 2/666-667.

⁷⁹ Vâkıdî, *Meğâzi*, 2/684.

⁸⁰ Vâkıdî, *Meğâzi*, 2/634.

⁸¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/590; Nuh Arslantaş, *Hz. Muhammed Döneminde Yahudiler* (İstanbul: Kuramer, 2016), 272.

⁸² Vâkıdî, *Meğâzi*, 2/522-523.

⁸³ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB Yayınları, 2012), 235.

Resûlullah'ın (s) sergilemiş olduğu bu tavır, toplumda bir arada yaşayan kimselerin değişik düşünce, anlayış ve dine sahip olsalar da bazı mecburiyetler söz konusu olduğunda karşılıklı yardımlaşmanın insanlar için kaçınılmaz olduğu hakikatidir.

İnsanoğlu karşılaşmış olduğu her sorunu tek başına çözemeyebilir veya çözüm noktasında bazı ilave tedbir ve desteğe ihtiyaç duyabilir. Hz. Peygamber bazen şahsı bazen de Müslüman toplum söz konusu olduğunda gayrimüslim unsurlarla görüşmüş, mevcut sıkıntıların çözümü hususunda gerekli adımları atmıştır. Onun insanlara bakışı Müslüman olup olmaması değil yaratılmış olması yönüyledir. Bu amaçla Resûlullah (s) karşısındakilerin düşman olmalarına aldırış etmeden insani yardım söz konusu olunca tereddüt etmeden kıtlık ve kuraklık yaşadıklarında Mekke müşriklerine yardım ve destek hususunda gerekli yardımda bulunmuştur.

5/627 yılda Mekke havalisinde şiddetli bir kuraklık baş gösterdi.⁸⁴ Kuraklığın yanında özellikle Kureyş'in ticaret için kullandığı Suriye, Mısır ve Irak'a giden ticaret yollarının Müslümanlar tarafından kapatılması ve maliyeti ağır olan Bedir, Uhud ve Hendek gazvelerinin müşrikler üzerinde büyük bir baskı oluşturması,⁸⁵ ayrıca Necd bölgesinde yer alan tahıl ambarı konumundaki Yemâme bölgesinin başkanı olan Sümâme b. Usâl'in da Müslüman olması ve müşriklere yönelik tahıl ürünlerinin ihracatını yasaklaması,⁸⁶ kuraklık ve kıtlığın Mekkeliler üzerinde şiddetli bir şekilde hissedilmesine sebep oldu.

Yaşanan bu sıkıntıların ardından Kureyş müşrikleri Hz. Peygamber ile irtibata geçerek yardım talebinde bulundular. Mekke müşrikleri Resûlullah'tan (s) yardım talebinde bulunurken şu iki hususu dile getirmişlerdi. Resûlullah'ın (s) cömertliği ve kendisiyle olan akrabalık ilişkileri.⁸⁷

Hz. Peygamber kendisine iletilen insani yardım talebini karşılıksız bırakmamış, o tarihe kadar müşriklerle yaşanmış hem şahsına hem de İslâm dini ve Müslümanlara yönelik olumsuzlukları bahane etmemiş, Mekke'de çaresiz durumda olan ve insanların en temel ihtiyacı olan gıda yardımı için gerekli adımların atılması yönünde karar vermiştir. Bu amaçla Hz. Peygamber daha önce birtakım görevler verdiği Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile beraber Abdullah. Amr b. el-Feğva'yı beş yüz dinar ve gıda yardımı ile Mekke müşriklerine gönderdi.⁸⁸

Hz. Peygamber gönderdiği yardımların Ebû Süfyân, Safvan b. Ümeyye ve Süheyl b. Amr'a teslim edilmesini emretti. Safvan ve Süheyl, Resûlullah'ın (s) göndermiş olduğu yardımları almayı kabul etmemelerine karşın Ebû Süfyân gelen yardımları kabul edip gerekli yerlere ulaşmasını sağlamıştır. Ebû Süfyân yapılan yardımdan memnuniyetini dile getirmiş ve hoşnutluğunu ifade etmiştir.⁸⁹

Hz. Peygamber zor durumda kalan insanlara karşı yapmış olduğu yardım ve destek faaliyeti onun insana ve insanlığa karşı bakış açısını ortaya koymuştur. Resûlullah (s) gerek nübüvvet öncesi dönemde gerekse nübüvvet döneminde insanlara bakış açısı çıkar, menfaat, sömürü veya içinde yaşadıkları zorluklardan istifade edip onları kendi haline bırakıp, acizyet içerisinde yaşamalarına seyirci kalmak değil; duyarlı ve sorumlu bir insanın yapması gereken tavır ortaya koyarak atılması gereken atmak şeklinde olmuştur. O müşriklerin dile getirdiği gibi

⁸⁴ Kıtlığın yaşandığı yıl ile ilgili olarak tarihçiler farklı yılları zikretmekle birlikte ağırlıklı görüş bu senenin hicri beşinci yıl olduğudur. Şulul, *Son Peygamber*, 642-643.

⁸⁵ Şulul, *Son Peygamber*, 641.

⁸⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/274; Asri Çubukçu, "Sümâme b. Üsâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/131.

⁸⁷ Köksal, *Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, 5-6/564.

⁸⁸ İbn Hacer, *İsâbe*, 4/266-267; Köksal, *Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, 5-6/564. Hamidullah, Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile gönderilen kişinin Amr b. Ka'va'a olduğunu zikretmiştir. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/481.

⁸⁹ İbn Vazih Ahmed b. İshak b. Ca'fer Ya'kubi, *Tarihü'l-Ya'kubi*, thk. Abdülemir Mehna, (Beyrut: Şirketu al-A'alami, 2010), 1/375; Köksal, *Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, 5-6/564.

“cömert olma ve akrabalarını gözetme” insani faziletiyle düşmanı bile olsa çaresiz durumda olan müşriklere gereken yardım ve desteği sağlamış, onların acziyetinden istifade etmemiştir.

Sonuç

Hz. Peygamber, insanlarla iletişim ve etkileşim halinde olmaya dikkat eden bir kişiliğe sahipti. O, insanlar arasında ayırım yapmaz, ayrımcılığa müsamaha göstermezdi. İnsanların kökeni, geçmişi, cinsiyeti, hür-köle, zengin-fakir, genç-yaşlı, sağlıklı- hasta veya farklı toplumsal statü içerisinde olmaları onun için önemli bir durum değildi. Resûlullah (s) dinî farklılıklara saygı duyar, karşı taraf da bu duruma uygun davrandığı müddetçe hoşgörülü olurdu. O, insanlar arasında süregelen alışkanlıkların aksine insan ve toplum adına evrensel olarak değerlendirilebilecek bir yaklaşım tarzı ortaya koymuş ve bu hususa uygun bir biçimde yaşamıştır.

Hz. Peygamber nübüvvet hayatı boyunca birbirinden önemli örnekler ortaya koymuş, ideal insan ve ideal Müslüman olma yolunda çabalar sergilemiştir. Resûlullah (s) insanlar arasında ayrımcılığa sebep olacak bir hareketin içinde olmamış; insanların ve toplumun menfaati söz konusu olunca herkesle irtibat halinde olunabileceğini göstermiştir. Resûlullah (s), zaman zaman ortaya çıkan sorunları aşmak için gayrimüslim bile olsa herkesin yapabileceği bir şeyler olduğunu, bu durumun karşılıklı çıkar ve menfaat ilişkisine dökmeden ihtiyatlı bir yaklaşımla kamu yararı da gözetilerek doğru zamanda doğru adımlarla toplumu ilgilendiren meselelerin çözüme kavuşabileceğini ortaya koymuştur.

Hz. Peygamber yalnızca Müslümanları değil aynı zamanda Müslüman olmayanlar için de temel ihtiyaçlar söz konusu olduğunda gerekli yardım ve destek faaliyetinde bulunarak, çaresiz insanların acziyetlerinden istifade etmemiş, yaşanan olumsuzlukları fırsata dönüştürmek için çaba harcamamıştır.

Resûlullah (s) başta kendi amcası Ebû Talib olmak üzere Müslüman olmayan faklı kimselerle yardımlaşmış; Müslümanların menfaatine olan hususlarda etkin rol oynamış ve mevcut sıkıntıların çözümüne katkıda bulunmuştur.

Resûlullah (s) toplumda bir arada yaşama tecrübesine örnek olabilecek uygulamaları ortaya koyarak, sosyal hayatta farklı görüş, düşünce ve anlayış içerisinde olan insanların birbirine ihtiyacının doğal bir durum olduğunu; toplumda oluşabilecek sorun ve problemlerin çözümünde bireyleri sahip olduğu özelliklerin engel değil, sıkıntılara çözüm olduğunu/olabildiğini kendi hayatından örneklerle göstermiştir. Hz. Peygamber insanları ve insanlığı ilgilendiren temel konularda ön şartsız karşı tarafın derdine dermen olmaya çalıştığı gibi, kendisi de karşı taraftan gerekli durumlarda yardım almıştır. Onun hayatındaki örnekler aynı toplumu paylaşan insanların değişik nedenlerle birbirlerine muhtaç olduklarını, sahip olunan farklılıkların yardımlaşma ve dayanışmaya engel olmadığını göstermiştir.

Kaynakça

- Arslantaş, Nuh, *Hz. Muhammed Döneminde Yahudiler*, İstanbul: Kuramer, 2016.
- Avcı, Casim. *Son Peygamber Hz. Muhammed*. İstanbul: İsam Yayınları, 2007.
- el-Belâzürî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Fütuhu'l-Büldan*, thk. Abdullah Enis et-Tabbâ', Ömer Enis et-Tabbâ', Beyrut: Müessesetü'l-Maârif, 1987.
- el-Belâzürî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Ensâbü'l-eşraf*, thk. Süheyl Zekkâr, 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l- Fikr, 1997.
- Buhârî, Ebü Abdullah Muhammed b. İsmail, (*el-Kütübü's-sitte ve şüruhuha*) *Sahihü'l-Buhârî*, fihrist. Bedreddin Çetiner, 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Çubukçu, Asri. "Sümâme b. Üsâl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/131. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Diyarbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan. *Tarihü'l-hamis fi ahvâli enfesi nefis*. 2 Cilt. Beyrut: Muessetu Şa'ban, ts.
- Fayda, Mustafa. "Velid b. Muğire". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/33-34. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "Ebü Tâlib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/237. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Halife b. Hayyat, Ebü Amr eş-Şeybânî, *Tarihu Halife b. Hayyat*. thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, Riyad: Dâru Taybe, 2. Basım, 1985.
- Hamidullah, Muhammed. "Huneyn Gazvesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/376. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Hz. Peygamber'in savaşları ve savaş meydanları*, çev. Salih Tuğ. İstanbul: Yağmur Yayınları, 3. Basım, 1981.
- İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, 2 Cilt. İstanbul: İrfan Yayınevi, 4. Basım, 1980.
- İbn Abdilber, Ebü Ömer Yusuf b. Abdilllah b. Muhammed. *ed-Dürer fi ihtisari'l-meğâzî ve's siyer*, thk. Dr. Şevki Zayyîf, Kahire: Dâru'l-Mearif, 1983.
- İbnü'd-Deyba', Ebü Muhammed Vecihüddîn Abdurrahman b. Ali. *Hadaikü'l-envâr ve metâliü'l-esrâr fi sîreti'n-nebiyyi'l-Mustafini'l-Ahyâr*, thk. Abdullah b. İbrâhim el-Ensârî. 3 Cilt. Mekke: Mektebetu'l-Mekkiyye, 1993.
- İbnü'l Esîr, Ebü'l-Hasen İzzuddîn Ali b. Muhammed, *el-Kâmil fi't-tarih*, thk. Ebi'l-Fida Abdullah el-Kadî, 11 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutubil İlmiyye, 1987.
- İbnü'l Esîr, Ebü'l-Hasen İzzuddîn Ali b. Muhammed, *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz v.dğr., 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihabüddîn Ahmet b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *el-İsâbe fi temyîzî's-sahâbe*. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992.
- İbn Hişâm, Ebü Muhammed Abdülmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ v. dğr., 4 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk. *Sîret-i İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah. Konya: Hayra Hizmet Vakfı, 2. Basım, 1981.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmadüddîn İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, 21 Cilt. Cize: Dârü'l-Hicr, 1997.

- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l- Kutubi'l-İlmiyye,1990.
- Kapar, Mehmet Ali. “Safvân b. Ümeyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/486. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Köksal, Mustafa Asım. *Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed ve İslâmiyet*. 9 Cilt. İstanbul: Işık Yayınları, 3. Basım, 2010.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. “Mut'im b. Adî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/401. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Önkal, Ahmet. “Hicret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/459. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Özdemir, Serdar. *Hiz. Peygamber'in Seriyeleri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Özek, Ali vd., *Kur'ân-ı Kerim ve Meâli*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Öztürk, Levent. “Necâşî Ashame”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/436 İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Sarıçam, İbrahim, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: DİB Yayınları, 7. Basım, 2012.
- Süheylî, Abdurrahmân b. Abdillâh. *er-Ravdü'l ünüfî şerhi'sîreti'n-Nebeviyye li'bni Hişam*. thk. Mecdî b. Mansur b. Seyyid el-Şûra, 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l İlmiyye, 1997.
- Şulul, Kasım. *Son Peygamber Hiz. Muhammed'in Hayatı*. İstanbul: Siyer Yayınları, 3. Basım, 2018.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Tarihu'r-rusül ve'l-mülük*. thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim. 11 Cilt. Mısır: Dârü'l-Mearif, 2. Basım, 1968.
- Ünal, Yavuz. “Sürâka b. Mâlik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/161. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Vâkıdî, Muhammed b. Ömer. *Kitabu'l-meğâzî*, thk. Marsden Jones, 3 Cilt. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1984.
- Ya'kubî, İbn Vazıh Ahmed b. İshak b. Ca'fer. *Tarihü'l-Ya'kubî*, thk. Abdülemir Mehna, 2 Cilt. Beyrut, Şirketu al-A'alami, 2010.
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Târihü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, 53 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitabi'l Arabî, 1987.
- Zubeyr, Urve b., *Meğâzî Rasûlillah*. thk. Dr. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Riyad: Mektebetü't Terbiyeti'l-Arabî, 1981.